

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.73 (045)

Ю. Б. Кондрацька,
здобувач

АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ 2011 Р.: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ

Стаття присвячена проблемам, що виникли у банківському секторі останнім часом та загострились восени 2011 р. У статті аналізується політика Національного банку України, що застосовується для подолання наслідків прогнозованої другої хвилі банківської кризи у 2012 р. та даються деякі поради стосовно її покращення.

Ключові слова: банківська криза, друга хвиля банківської кризи, фінансова криза, Національний банк України.

Другу хвилю фінансової кризи у 2012 р. по всьому світу прогнозують багато міжнародних та українських експертів й аналітиків. Її основною відмінністю від фінансової кризи 2008-2009 рр. є прогнозованість, у той час як попередня хвиля спочатку заперечувалась багатьма спеціалістами. Другу хвилю кризи в Україні можна також назвати кризою ліквідності, про що буде йти мова нижче.

Дослідженням впливу фінансової кризи у 2008-2009 рр. на розвиток банківського сектору України займалися багато вітчизняних експертів та науковців, наприклад, Андрушків І., Бобиль В., Жаліло Я., Крилова В., Ларіонова К., Мельник П., Пасічник Ю., Петик Л., Петрик О., Солдатенко О., Тарангул Л. В цій статті розвиваються положення вищезазначених спеціалістів та аналізуються причини гальмування розвитку банківського ринку України наприкінці 2011 р. в умовах очікування другої хвилі кризи, а також досліджуються заходи протидії Національного банку України (далі – НБУ).

Різноманітні терміни, такі як «кредитна криза», «фінансова криза», «банківська криза», «економічна криза», «фінансовий шок» та інші, зустрічаються у сучасній літературі при аналізі фінансових проблем міжнародних і національних фінансових установ та наростаючої глобальної економічної рецесії.

Необхідно підкреслити, що в закордонній літературі існують два основні погляди стосовно використання коректного терміну для найменування кризи. Перша група науковців підтримує точку зору, що глобальна криза має бути названа «фінансовою» [1, с. 6], оскільки ключовою подією, з якої часто починають відлічувати перебіг

кризи, стало банкрутство фінансової установи «Леман Бразерс» (Lehman Brothers) (так званого «інвестиційного банку», що таким, однак, не є в традиційному розумінні терміну «банк»).

Інша точку зору зводиться до обґрунтування терміну «банківська криза» як такого, що викликаний недостатчею ліквідності та капіталу на міжбанківському ринку, що значно поставило під загрозу фінансову систему загалом та економіку багатьох держав [2, с. 53].

Вітчизняні науковці також вживають різні терміни для позначення кризи. Так, Карчева Г. використовує терміни «фінансова криза», «економічна криза», «банківська криза» як синоніми [3, с. 88]. Деякі автори, такі як Коритько Т., Медведкіна Е., Крилова В. більше схиляються до використання терміна «фінансова криза», тоді як інші науковці, такі як Арістова А., розглядають термін «банківська криза» як тип фінансової кризи [4, с. 90]. Деякі науковці також наголошують на тому, що банківська криза є «індикатором економічних» [5, с. 169] криз.

На нашу думку, термін «фінансова криза» варто вживати для підкреслення глобального характеру кризи, що зачепила багато країн світу та, перш за все, мала свої першопричини у Сполучених Штатах Америки. У зв'язку з наявністю тісного взаємозв'язку між банківськими та небанківськими фінансовими установами в світі (т.з. «інвестиційні банки», інвестиційні фонди, хедж-фонди, страхові компанії тощо) та тим фактом, що криза, так чи інакше, торкнулась цих установ майже в усіх країнах світу, цей термін видається нам найбільш влучним. Однак термін «фінансова криза» варто протиставляти терміну «банківська криза» при аналізі фінансових про-

блем, що виникли саме в банківських установах України у 2008–2009 р. Адже, на нашу думку, глобальна фінансова криза стала лише посилюючим, але не основним фактором, який привів банківську систему України до занепаду, а розхитану економіку – до рецесії. Саме такої точки зору дотримується Національний банк України у своєму Аналітичному звіті за 2009 рік [6, с. 4]. Також треба зважати на те, що банківський сектор України складає близько 95 відсотків від всього фінансового сектора нашої держави.

Тому, другою хвилею саме банківської кризи ми називатимемо наступну кризу, що прогнозується багатьма експертами та спеціалістами у 2012 році в Україні.

Мета цієї статті полягає в аналізі факторів, що спричинили другу хвилю кризи та методів боротьби Національного банку України з ними. В статті також проводиться дослідження основних тенденцій протидії фінансовій кризі в країнах Європейського Союзу та США.

Зауважимо, що до вже досліджуваних в літературі проблем в банківській сфері в умовах кризи, таких як залучення зовнішніх заборгованостей [7, с.70], нерозвинений ризик-менеджмент у банках, недостатній рівень капіталізації української банківської системи та велика кількість прогалин в чинному законодавстві [8, с.35], можна додати ще незбалансовану політику головного регулятора, а саме Національного банку України.

Основною рисою української макро-економіки є прив'язка національної валюти до долара США та експортноорієнтований ринок, який значною мірою залежить від коливання цін на експортні товари, які зараз падають в ціні. Останнім часом курс української гривні по відношенню до долара США штучно стримується Національним банком України задля створення іміджу держави зі стабільною економікою. Однак, треба зауважити, що це не відповідає дійсній ситуації на українських фінансових ринках. Багато держав у світі, що розвиваються, до яких відноситься і Україна, відчули вплив кризи, яка стала причиною девальвації національної валюти у середньому на 10–15 відсотків, у той час як українська гривня залишається штучно стабільною. Така політика стримування зростання курсу гривні протирічить настрою на міжбанківському ринку, де недостатня ліквідність спричиняє подорожчання кредитних ресурсів. Саме це є передумовою неминучого настання другої хвилі банківської кризи в 2012 р.

В чому ж полягає логіка стримування курсу? НБУ навмисно не додає ліквідності на ринок задля того, щоб банки та населення міняли свої запаси іноземної валюти, тим самим збільшуючи попит на гривню, що стримує курс долара та зростання рівня цін. Тобто така політика викликана двома причинами: зменшенням доларизації та стримуванням інфляції. Але чи задовольняє це міжбанківський ринок? Негативна відповідь на це запитання очевидна, адже недостатня пропозиція національної валюти призводить до паніки серед учасників міжбанківського та інших фінансових ринків та втрати довіри один до одного та до політики НБУ загалом.

Питання полягає у тому, які альтернативні напрямки політики головного банківського регулятора держави можуть сприяти відновленню стабільності та підтриманню ліквідності на достатньому рівні.

Звичайно, найбільш бажаним варіантом з точки зору банківських експертів, а також таких міжнародних організацій, як Європейський банк реконструкції та розвитку та Міжнародний валютний фонд, є політика гнучкого валютного курсу, що відображає дійсний стан на фінансових ринках держави.

Також одним з варіантів є так звана «операція репо» з державними цінними паперами, коли НБУ надає кредити банкам під забезпечення державними цінними паперами, що знаходяться у портфелях банків. Однак, НБУ вирішив не підтримувати цю політику, виходячи із зазначених вище причин.

Іншим, більш радикальним способом підвищити ліквідність на міжбанківському ринку, є збільшення грошової маси в державі за рахунок друку банкнот, що є небажаним у звичайних умовах, однак одним з небагатьох можливих рішень у надзвичайних економічних ситуаціях. Так, цей процес спостерігався влітку 2011 р. у США.

Про спад економічної активності в Україні об'єктивно говорять цифри. Так, наприклад, у передкризовий період у 2008 році банки надали близько п'ятдесяти п'яти синдікованих кредитів, тобто кредитів, які надаються позичальникові групою міжнародних банків. У 2011 р. було отримано лише дев'ять таких кредитів.

В Україні вже давно не випускались єврооблігації, у зв'язку з тим, що на них немає попиту за кордоном, а також тому, що ніхто не зацікавлений в їх купівлі за запропонованою ціною у зв'язку зі значними політичними та економічними ризиками. Адже так звані кредитні дефолтні свопи (credit default swaps), тобто фінансові

деривативи, що покривають ризик дефолту, у даному випадку держави, на сьогодні становлять близько 900 пунктів, або 9%. Це означає, що ризик дефолту України оцінений на міжнародному міжбанківському ринку досить високо (майже в два рази більше, ніж ризик автомобільної аварії застрахованої машини), а це призводить до збільшення ціни випуску цінних паперів зовнішнього займу.

Експерти наводять й інші фактори, що сприяють нездоровому бізнес-клімату у банківській сфері в Україні. Так, однією з них є ч. 2 ст. 1060 Цивільного кодексу України, відповідно до якої незалежно від типу банківського вкладу (на вимогу чи строковий) банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника (це не стосується вкладів юридичних осіб). Така норма протирічить міжнародній банківській практиці, оскільки заважає розміщенню залучених від населення коштів на певний встановлений строк банками та може призвести до дестабілізації банківської системи у разі масової паніки та стрімкого зняття депозитів вкладниками.

Незважаючи на загальний песимістичний настрій щодо найближчого майбутнього фінансового сектору економіки України, підігрітий останніми новинами про вихід багатьох банків з іноземними інвестиціями з ринку споживчого кредитування («Сведбанк» та «СЕБ Банк»), деякі спеціалісти наголошують на великому потенціалі нашої держави. Так, Фред Бергстен [9], один з найвидатніших економістів світу, вважає, що Україна займає проміжну ланку між такими країнами, що швидко розвиваються, як Бразилія, Росія, Індія, Китай, та розвинутими державами з економічними показниками, що погіршуються, як США. Він наголошує на прогнозованому стабільному, хоча й повільному розвитку української економіки (3-5 % ВВП) у наступному році, та переконаний у поверненні економіки України на шлях одужання в найближчому часі.

Багато країн світу на сьогоднішній день охоплено рецесією, в ЄС спостерігається криза суверенного боргу. Для виходу з неї держави Європейського Союзу (ЄС) намагаються розширити свій союз з лише монетарного (monetary union) до економічного (economic union) з налагодженою системою фіскальних органів. В ЄС була також повністю переглянута система органів нагляду за фінансовою системою. США намагається вийти з затяжної кризи шляхом розширення повноважень Федеральної корпорації страхування депозитів США (FDIC) та Федерального Резерву США, а також створення Комітету з на-

гляду за фінансовою стабільністю (Financial Stability Oversight Council), відповідального за пруденційний нагляд за фінансовою системою.

Дійсно, останнім часом спостерігається світова тенденція до створення особливих органів за наглядом над системним ризиком, що пов'язаний з високою взаємопов'язаністю фінансових установ у сьогоднішньому світі. Так, в США, як це було вище зазначено, був створений Комітет з нагляду за фінансовою стабільністю, в Європейському Союзі – Європейська рада з системного ризику, а у Великобританії – історичному фінансовому центрі – Комітет з фінансової політики в межах Банка Англії. Всі ці органи об'єднують функції здійснення макропруденційного нагляду за всією фінансовою системою в цілому. Як слушно зауважує Крилова В., «головний інструмент [макропруденційного нагляду] полягає в системній оцінці моніторингу показників стійкості фінансового сектора» [10, с. 29]. Національному банку України варто провести реформи в області створення налагодженої системи макропруденційного нагляду задля попередження, а не ліквідації наслідків другої хвилі банківської кризи, що, за думкою багатьох банківських експертів має неминуче настати. Адже це дозволить уникнути ефекту «доміно» в разі погіршення фінансових показників одного з українських системних банків.

Друга хвиля банківської кризи в Україні викликана в своїй більшості внутрішніми економічними причинами, на яку також накладаються зовнішні проблеми: криза суверенного боргу в країнах ЄС та спад економічного розвитку США. Стан справ погіршується проблемами банків, пов'язаними з портфелями досі непогашених кредитів у багатьох банках, корупцією, несистемною політикою НБУ та нестабільною політикою Уряду.

Багато надій покладається на зміну політики НБУ в бік політики гнучкого валютного курсу, більш обачливого пруденційного нагляду та контролю за виконанням вимог, встановлених регулятором як щодо нормативів банків, так і стосовно захисту прав клієнтів, що дозволить збалансувати інтереси вкладників та кредиторів. Хочеться сподіватися також на завершення реформування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що дозволить на ранньому етапі ідентифікувати проблемні банки та за необхідності якомога швидше вивести їх з ринку з найменшими втратами для держави та платників податків, щоб не повторювати помилки, зроблені у 2008-2009 рр., коли масова паніка охопила українських вкладників. Саме такій підхід за-

стосовується у розвинутих країнах світу, наприклад у США. Так чи інакше, останнє слово завжди належить регуляторам, які можуть як покращити, так і погіршити загальний настрій учасників фінансових ринків.

Література

1. Walker G. 'Credit Contraction, Financial Collapse and Global Recession' // *VJIB&FL*. – 2009. – Feb. – С. 5-10

2. Lastra R. 'The Crisis of 2007-2009: Nature, Causes, and Reactions' / R. Lastra and G. Wood // *JIEL*. – 2010. – № 12(3), С. 531-550

3. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в посткризовий період // *Вісник Української академії банківської справи*. – 2010. – № 2 (29). – С. 88 – 102

4. Арістова А. Інструментарій державного антикризового управління у банківському секторі / Арістова А., Мазур Г. // *Вісник КНТЕУ*. – 2010. – № 2. – С. 88 – 102

5. Вахнюк С. Орієнтація банківської системи України на запобігання довгостроковим кризовим явищам в економіці // *Вісник Університету*

банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 3 (9). – С. 168 – 171

6. Національний банк України, «Дії Національного банку України в період загострення світової фінансової кризи», Аналітичний звіт. – К., 2009 р. – 58 с.

7. Петик Л. Банківська система України в умовах кризи // *Вісник Львівської державної фінансової академії*. – 2010. – № 18. – С. 64-71

8. Корытько Т. Сущность, последствия и пути регулирования финансового кризиса в банковской сфере / Т. Корытько, Е. Мареева // *Вісник Донецького університету економіки та права*. – 2010. – № 2. – С. 30-37

9. Петерсон Фред Бергстен «Как вернуть мировую экономику на правильный путь» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://pinchukfund.org/ru/news/4732/>>

10. Крилова В. Визначення ролі центрального банку в системі регулювання та нагляду за фінансовим сектором / В. В. Крилова, А.О. Крилова // *Вісник Української академії банківської справи*. – 2010. – № 2 (29). – С. 27–3

Ю. Б. Кондрацкая

Анализ ситуации на банковском рынке Украины в конце 2011 г.: основные проблемы и перспективы решения

Статья посвящена проблемам, возникшим в банковском секторе в последнее время и обострившимся осенью 2011 г. В статье анализируется политика Национального банка Украины, которая применяется для преодоления последствий прогнозированной второй волны банковского кризиса в 2012 г. и предоставляются некоторые рекомендации касательно ее улучшения.

J. Kondratska

The analysis of the Ukrainian banking sector at the end of 2011: core issues and perspectives of their solution

This article is devoted to the issues arisen in the banking sector lately and aggravating in autumn 2011. In the article policy of the National Bank of Ukraine which is directed to prevent the second wave of the forecasted banking crisis in 2012 is analyzed as well as some pieces of advice are granted in terms of it being improved.